

Dos segles sense Gimbernàt. A propòsit de la publicació del tercer volum d'*Eponímia mèdica catalana*

Elena Guardiola, Josep-Eladi Baños

Nota: adaptació de la conferència feta pels autors a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears en la Sessió de Cloenda del Curs 2015-2016. Barcelona, 24 de maig de 2016.

“Senyor President de l'Acadèmia, companys, amics,
bona tarda a tothom.

El motiu d'aquest petit parlament és la presentació del tercer volum de l'*Eponímia mèdica catalana*. Aquest volum segueix els que es van publicar el 2004 i el 2011.

Ens permetran que, primer de tot, expressem el nostre agraïment als qui han fet que aquesta obra que avui presentem hagi estat possible.

Gràcies als *Annals de Medicina* i al seu director, el Dr. Xavier Bonfill, per haver-nos permès publicar aquesta sèrie a les seves pàgines tots aquests anys, i, molt especialment, a la Marta Gorgues pel seu inestimable suport. Gràcies a la Fundació Dr. Antoni Esteve i al seu director, el Dr. Fèlix Bosch, per haver publicat els tres volums de l'*Eponímia*, dins de la col·lecció *Quaderns de la Fundació*, i a l'Elisabet Serès, per tenir cura de l'edició. Gràcies al Dr. Àlvar Net, president de l'Acadèmia, per haver escrit el pròleg. Gràcies a tots els qui han contribuït d'una manera o una altra a la redacció dels capítols; fem una menció molt especial a tots ells en l'apartat d'agraïments del llibre.

El proper 17 de novembre es compliran dos-cents anys de la mort d'Antoni de Gimbernàt i Arboç. Recordem avui aquesta data de forma especial per tres raons. La primera perquè el Dr. Àlvar Net el recorda en el pròleg de l'obra que avui presentem. La segona perquè fou el lligament i l'operació que porten el seu nom els primers epònims que vam publicar l'any 1999, en el que va ser el principi de la llarga sèrie eponímica a la qual hem dedicat, de moment, disset anys de treball continuat i que *Annals de Medicina*, primer, i la Fundació Dr. Antoni Esteve, després, han tingut l'amabilitat de publicar. El tercer motiu, i potser el més rellevant, és perquè probablement el lligament de Gimbernàt és l'epònim mèdic català més universal (amb el permís de molts d'altres que poden ser considerats també en aquesta categoria).

Val a dir, però, que Antoni de Gimbernàt no era un metge tal com ho entenem actualment; Gimbernàt era cirurgià. Pertanyia a un grup extraordinari de cirurgians, actius molt abans que aquesta professió s'associés a la medicina ben avançada el segle XIX. Gimbernàt fou, amb Pere Virgili, un dels iniciadors dels col·legis de cirurgians de l'Armada espanyola, molt necessaris en un moment en què aquesta tenia una gran importància militar i estratègica, fins el desastre de la terrible batalla de Trafalgar (1805), que el cirurgià català encara va poder conèixer.

Els cirurgians, en aquell temps eren homes d'acció. De fet, encara ho són. En uns moments històrics on els metges encara s'allunyaven de la realització de tot tipus de procediments cruentos sobre els seus pacients, els cirurgians de l'època de Gimbernàt significaven, de vegades, *la diferència entre la vida i la mort*, especialment en el tractament de les ferides de guerra, on la seva tasca era molt reconeguda. I eren temps sense anestèsia, sense quiròfans, sense antibiòtics..., on el temps, la durada de les intervencions eren crítics per evitar el xoc del pacient o l'hemorràgia mortal!

Els que us parlem ara no sabem de la importància d'aquests cirurgians quan els professors d'anatomia ens van explicar en el primer curs de la llicenciatura aquell lligament tant important per l'arquitectura de l'engonal, altrament dit lligament lacunar. Probablement, entre la munió d'estudiants que ens apinyàvem a les aules del Clínic o de Bellaterra, cap tenia gaire idea de qui era aquell català que havia donat nom al lligament. De fet, en aquells moments teníem prou feina a memoritzar una pila de dades i de detalls anatòmics que, després —si més no en el nostre cas— no hem fet servir gaire en el nostre exercici de la professió. Cal dir, però, que ens va fer una certa gràcia l'origen del nom i que els estudiants ens hi vam esmerçar, vist que era una pregunta freqüent a l'examen. El que no vam copsar llavors va ser què va representar Gimbernàt en la medicina del nostre país ni qui era realment i, molt menys encara, la seva influència més enllà de les nostres fronteres. Ho vam descobrir uns anys després.

Explicuem tot això per justificar, si calgués, el nostre interès per l'eponímia mèdica (interès per la història de la medicina al cap i a la fi). I, molt especialment, per la catalana. I que aquest interès ha anat lligat indistricablement a l'interès per conèixer, i donar a conèixer, els metges i les

Correspondència: Dra. Elena Guardiola
Barcelona
Tel. 934 956 724
Fax 934 956 875
Adreça electrònica: elena.guardiola@bayer.com

institucions que hi estan indefectiblement lligats. Catalunya ha estat, i és, un país de grans metges. De metges que han suposat un canvi radical en la manera de practicar la professió i d'aplicar els avenços propis i aliens per millorar l'estat dels seus pacients. Els exemples són múltiples i els nostres articles han recollit només una petita mostra de tots ells, amb l'excusa que tinguessin un epònim pel qual són més o menys recordats. Un criteri com un altre, amb totes les limitacions que té una elecció qualsevol. Creiem però que, en conjunt, constitueixen una mostra del que ha estat la medicina catalana dels darrers dos-cents cinquanta anys.

El volum que presentem és el tercer recull dels articles publicats. I si algú el repassa i compara amb els dos primers volums s'adonarà d'algunes diferències en els protagonistes d'aquest darrer.

Per una banda, hi ha una col·lecció de metges-botànics, fet que suposa un record i un homenatge a importants catalans que practicaren les dues ciències en un temps on les plantes suposaven una de les poques fonts de remeis terapèutics. També hi ha metges inventors de nous estris per millorar els procediments quirúrgics. Mentre que altres han creat fins i tot programes informàtics per calcular el pronòstic d'algunes malalties, n'hi ha que són grups de recercadors àmpliament reconeguts perquè han dissenyat algorismes amb la finalitat de realitzar el millor tractament possible en cada pacient. I destaquen, també, els noms d'hospitals i no només els de persones, en el reconeixement de com la medicina de finals de segle XX ha estat sovint una aventura de grups i no només de persones. Són, en resum, exemples dels nous temps. Temps, no podem deixar de dir-ho, tan venturosos en aquest sentit com els passats.

Els tres volums d'*Eponímia mèdica catalana* publicats per la Fundació Dr. Antoni Esteve són només una mostra històrica de la importància de la medicina del nostre país.

Quan vam escriure el primer article fa disset anys, estàvem encuriosits per descobrir aquelles persones que s'associaven de forma gairebé automàtica a algun aspecte de la medicina. Mentre que al món anglosaxó els llibres d'epònims (sobretot els que n'inclouen llistats amb definicions) eren relativament comuns, trobàvem que aquest reconeixement era molt menor aquí. I si se'n parlava, de l'epònim i de qui l'havia originat, sovint era de forma "per-

sonal" i sense una contextualització de les contribucions que el metge havia fet a la medicina dins de l'activitat professional. En altres paraules, era difícil trobar en quines circumstàncies havia sorgit la idea o s'havia anat desenvolupant el procés que finalment havia donat lloc a "allò" (tècnica, aparell, escala, etc.) que després havia esdevingut un epònim.

Per fer-ho possible, calia una important —i interessant— tasca de cerca i recerca de documentació; calia, quan era possible, anar a les fonts originals i, de vegades, entrevistar a les persones que, per una relació personal o professional, havien conegut el protagonista de l'epònim. En alguns casos, vam poder obtenir informació directa dels autors origen dels epònims; això va suposar una experiència extremadament agradable i profitosa, a nivell personal, en tots els casos. Algunes vegades, un cop publicat l'article hem rebut cartes i missatges d'agraïment de familiars, alguns dels quals ens han proporcionat informació addicional i, fins i tot en un cas, informació no publicada enlloc que corregia les nostres dades, les que havíem trobat a la bibliografia. Ens cal dir també, que aquestes experiències ens han anat donant forces per treure hores a les nostres activitats habituals i al nostre temps de lleure per dedicar-les, com historiadors afeccionats, a fer conèixer als nostres col·legues personatges que es trobaven pràcticament oblidats, de record només reservat a l'àrea familiar o a una àrea reduïda d'especialistes.

En aquest sentit, creiem, sincerament, que la nostra contribució més important ha estat precisament treure de l'oblit a alguns d'aquests metges, potser coneguts en el seu moment però no pas ara. Aquest tercer volum, però, mostra també la força dels equips que treballen als nostres hospitals i com la col·laboració intra i interinstitucional ha permès assolir fites que tenen un notable reconeixement internacional.

El coneixement de la història dels epònims ens porta al d'una part de la història de la medicina, de la medicina de casa nostra. I així, l'esforç no és debades: cada poble ha de conèixer d'on ve per entendre el que és i el que pot ser.

Oliver Sacks, un extraordinari metge i escriptor recentment desaparegut, comença la seva biografia, publicada fa just un any, amb una cita del filòsof danès Søren Kierkegaard: "La vida només pot ser compresa mirant enrere, però ha de ser viscuda mirant endavant".

Ens agradaria pensar que la nostra obra és una petita contribució en aquesta direcció.

Moltes gràcies".